

עבודה זרה לג

משה שווערד

1. תוספות מסכת עבודה זרה דף לב עמוד ב

ההולך לתרפות – [1] פ"ה הר"ר שמעיה מקום טנופות כמו בית התורפה ובירושלמי פ"ה לשון תרפים.

2. ריטב"א על עבודה זרה דף לב/ב

גוי ההולך לתרפות. [2] פירוש לטעניות שלהן והוא לשון תרפה של אשה, [3] ובירושלמי אמרו שהוא לשון תרפים, והכל ענין אחד, ובמדרש אמרו שאסור ללכת עמהם בחבורה אחת כלל, וסמכו זה למה שכתוב לא תלכו אחרי אלהים אחרים:

3. תירושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף לב עמוד ב

אסור לשאת ולתת עמהם. פירוש כל דבר שאסור ביום אידם, והוא שיהיה דבר המתקיים עד מקום תרפותם.

4. שערים מצויינים בהלכה

בהליכה מותר דילמא הדר ביה ולא אזיל.
כתב בתשו' מהרי"ק (סי' קס) באשה שפערה פיה ואמרה שרוצה להמיר דתה ח"ו, דלא חשבינן לה כאילו עשתה מעשה, והביא הרבה ראיות לזה, וא' מהם מגמ' כאן, דבהליכה מותר לישא וליתן עמו, אע"ג דבחזרה אסור כיון דאביק בה, דלא חיישינן דילמא אזיל ומודה, משום דכל שעתא ושעתא אמרי' דילמא הדר ביה השתא, ואינו אסור רק בחזרה שאז יודעין בודאי שכבר עבר, אבל לשמא יעבור לא חיישינן בישראל. ומובא להלכה ברמ"א (אהע"ז סי' כ סי"א) אשה שנדרה להמיר דתה ולא המירה עדיין וחזרה בה מותרת לבעלה. וכן בביאור הגר"א (שם ס"ק לו) ציין לגמ' כאן. ועיי"ש בב"ש (ס"ק לב) ופת"ש (ס"ק טז) ואוצה"פ (ס"ק סו) בפרטי דין זה.

5. ספר עבודה ברורה

דלמא הדר ביה. מבואר בגמ' בסמוך דכאן מיירי בישראל שלעולם לא עבד עבודה זרה ועכשיו הוא בדרך לעבוד פעם הראשונה. והגליוני הש"ס הקשה על לשון "דלמא" דאם אינו ודאי רק ספק, אי"כ גם בעכו"ם יש ספק זה דלמא הדר, עכ"ד.
אמנם נראה דכוונת הגמ' דמסתבר דהדר ביה. וכן מבואר במהרי"ק (שורש ק"ס). וע' בחתם סופר ובסדר יעקב.

6. ספר עבודה ברורה

בין דאביק בה. החשק שלמה מפרש דכאן אין חשש משום דמי עבודת כוכבים בידו, דהא לא הלך שם למכור רק לעבוד, משא"כ ביריד לקמן (דף לג.). וגבי יריד לא שייך הטעם דמהדר הדר ואזיל, כיון דכבר עבר זמן היריד לא שייך שיחזור פעם שנית, והלכך הוצרך לומר הטעם משום דמי עבודת כוכבים בידו.

7. ספר עבודה ברורה

גמ' דאביק בה מהדר הדר אזיל. פירש המאירי, דכיון שעבודה זרה דבר חדש הוא אצל הישראל, לכן הוא אדוק בה ביותר וחוזר ומודה.

8. ספר בית שמואל

שם. כהליכא חסור דאזיל ומודה קמי עכו"ם וכו'. עיין חזון איש לנוספתין סימן אי אות י' וז"ל: לעיל דף י' ע"ה קמיוצטיל ליה אי שייך בלשאת ולתת טעמא דאזיל ומודה, ולכאורה היה יכול למפשט מהא דשמואל דהכא, אלא דלא צפי למפשט אלא ממשכא או צרייתא. ואפשר דהאי סיומא דאזיל ומודה גמרא קאמר ליה, ולא מדשמואל, ומימרה דשמואל יש לפרש גם לנישנא דל"ט, דבחזרה לא יקריב עוד לעכו"ם, אצל ישראל מיהדר קדר, ויש לחוש משום תקרובת. מיכו שמעיין מסוגין כטעמא דאזיל ומודה. ולפרי"ת, כ"ג אינו חסור רק צמדי דתקרובות, וטעמא דהודאה למוכר אע"ג דאית ליה לדידיה. עכ"ל החזון איש שם.

9. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף לג עמוד א

גוי ההולך ליריד. פרש"י יריד של עבודה זרה, ויפה כיון שהרי מפני זה חששו דעבודה זרה זבין ודמי ע"ז שקיל בהדיה, ולא הוצרך התנא לפרש לפי שסתם יריד של ע"ז הוא, ומה שאמרו דגוי בהליכה מותר סתמא הוא ואפ"ל למכור להם דבר המתקיים, ומיירי בגוי תגר שהולך לסחורתו ואינו עובד לאותה ע"ז ולפיכך לא חשו ללפני אידיהן.

10. ספר עבודה ברורה

עובד כוכבים אמרינן גלימא זבין וכו' ישראל נמי נימא וכו'. ממה שכתב רש"י (בר"ה הכא) "לדידן", משמע דהחילוק בין עובד כוכבים לישראל הוא דעובד כוכבים אינו יכול בקלות למכור סחורה בשכונת היהודים, וצריך לילך ליריד של הגוים כדי לפרנס עצמו, וכיון שצריך לילך לשם, לוקח מה שבידו למכור ואפילו גלימא. משא"כ ישראל דיכול למכור בשכונת היהודים, לכן לא מסתבר שמכר שם סחורה מותרת, אלא בודאי הלך לשם למכור עבודת כוכבים.

אבל מחוס' לעיל (דף יב: ד"ה אבל) מוכח דהטעם דאמרינן דלא בא למכור גלימא וחמרא ביריד אינו משום דיכול למכורם בשכונתו ג"כ, אלא הוא מפני שבחנם בודאי לא היה עושה איסור לילך לשם. ומסתמא לא מיירי בישראל מומר דלא איכפת ליה באיסור.

11. תוספות מסכת עבודה זרה דף לב עמוד ב

כך היא גירסת הספרים וגירסת רש"י ת"ר נודות העובדי כוכבים גרודים חדשים מותרים ישנים ומזופפין אסורין - וכן נמי איתא לקמן (דף לג.) גבי קנקנים קנקנים של עובדי כוכבים גרודים חדשים מותרים ישנים ומזופפין אסורין ופרש"י וז"ל גרודים שלא נזפתו מעולם והם חדשים מותרים דכניסת יין זמן מועט לא בלע עור ודוקא נודות אבל כלי חרס בלע לאלתר ישנים ומזופפין כלומר ישנים או מזופפין אסורים ישנים איידי דכנוס בו יין נסך זמן מרובה בלע עור ומזופפין אפי' בהדא זימנא בלע זפת ליין עכ"ל משמע מתוך פירושו שמחלק בין חדשים נודות לחדשים דקנקנים דחדשים נודות קרי אף כשנתן בהם יין כבר אך לא זמן מרובה וחדשים דקנקנים לא קרי אלא כשלא נתן בהם יין כלל ופי' הטעם משום דחרס בלע לאלתר ואפי' בפעם ראשונה וכן פי' בסמוך ה"מ נודות היינו זיקי שהם של עור אבל קנקנים של חרס בלעי טובא ונראה כי כשהתיר בנודות חדשים התיר אע"פ שכבר נתן בהן יין אלמא סבירא דלא מכניסין לקיום דאילו במכניסין אפי' בפעם אחת גזרו אף באינם זפותין וכן משמע בפ"ב (לקמן ע"ד): הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים (ר"מ) מתיר בנגוב וחכמים אסורים ומודה (ר"מ) בקנקנים שהם אסורים אף בנגוב ומה בין זה לזה אלו הקנקנים מכניסין לקיום אלו גת ומחץ ומשפך אין מכניסין לקיום והתם איירי באינם זפותין מדקתני סיפא דברייתא דגת ואם היו מזופפין אסורים משמע דרישא באינם זפותין איירי וקאמר התם רבא כי הוה משדר גולפי פ"א חביות ריקניות והם של חרס סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירציהו מ"ט כל דבר שמכניסו לקיום לפי שעה גזרו בהן רבנן ולשון לפי שעה משמע אפילו בפעם אחת הלכך קנקנים שמכניסין לקיום אין להתיר בחדשים כ"א בלא נתן יין כלל ולפי שיטתו שאוסר בנודות שאין מכניסין לקיום ישנים אף בלא זפת ואע"ג דלא בלעי כולי האי אם כן כלי העובדי כוכבים אף של כסף ושל עץ אינם מותרים אם לא בהגעלה ועירוי וגם יושט"ש וקנא"ש של עץ אף שלנו כיון שהם זפותין יאסרו אם נתן בהם יין שעה אחת או אפילו נגע בהם ויין טופח עליהם כך הצעה של שיטת הקונט' והרבה תמיהות יש חזא דלשון שני הברייתות של קנקנים ושל נודות

שני ואין פ' שהו דבנודות מיקרו חדשים אף בשכבר נתן בהם יין ובקנקנים מפרש חדשים שלא נתן בהם יין כלל וע"ק שנתן דבריו לשיעורין ולא פירש לגבי נודות בכמה פעמים מיקרו ישנים וע"ק דלשון גרודים משמע שהיה בהן כבר זפת וגרודן ועוד תימה דמעשים בכל יום דכלי העובדי כוכבים של כסף שנהגו העולם לשכשכן במים להתירין בלא הגעלה ועירוי וע"ק דגם מתוך שמעתין משמע דדבר שאין מכניסין לקיום אם אינם זפותין אפי' ישנים משכשכן במים ודי בכך דהנהו כובי דפומבדיא דאנסו בי פרוק רופילא ורמא בהו חמרא וקאמר כל דבר שאין מכניסין לקיום משכשכן במים ומותרים ואין סברא לומר שלא הניח בו העובד כוכבים יין אלא פעם אחת ועוד קשיא מה שפי' אבל קנקנים שהם של חרס בלעי טובא דלא היה לו לתלות טעמו בזה אלא במה שמכניסין לקיום וכשתלה טעם דבריו בבליעה משמע דחרס אף אם אין מכניסין לקיום אסור ולקמן בפ"ב גבי ההיא דגולפי משמע דמותר מדקאמר כל דבר שמכניסו לקיום גזרו רבנן לפי שעה אטו זמן מרובה משמע הא דבר שאין מכניסו לקיום לא גזרו אף לזמן מרובה ועוד תימה דהא מעשים בכל יום בכלי חרס שלנו שאין מכניסין לקיום שנתן בהם ישראל יין הרבה וכשנוגע בהם עובד כוכבים אין עושיין בו רק שכשוך לבד ופי' הר"ר אליהו בן הר"ר יהודה ליישב גירסת הספרים דודאי נודות וקנקנים שניהם מכניסין לקיום וה"פ נודות העובדי כוכבים חדשים שלא נתן בהם יין כלל דמאחר שהם גרודים שלא זפתו מעולם אי רמא בהו עובד כוכבים חמרא מידע ידע אבל זפותים או שנזפתו ונשר זפתן אף חדשים אסורים כי שמא בשעת זפיתה או אחר זפיתה נתן בהם העובד כוכבים יין ולא ידע ישנים פי' שנתן בהם יין אפי' חזא זימנא אסורים דכל דבר שמכניסו לקיום אסור לפי שעה וכן בקנקנים ועתה אין שום חילוק בין נודות לקנקנים והא דלא עריב ותני להו משום דסוף הברייתות מתחלק זה מזה דגבי נודות קתני עובד כוכבים רבנן ועבדן וגבי קנקנים תני עובד כוכבים נותן לתוכן יין כו' ובסמוך ה"פ ה"מ נודות אע"ג דמכניסין לקיום סגי להו בעירוי משום דלא בלעי אבל קנקנים של חרס בלעי טפי ולפי זה יש להתיר הקנא"ש והיושט"ש אע"פ שהם זפותין דכיון שאין מכניסין לקיום והשתא ניחא כל מה שהקשינו לפרש"י רק לשון גרודים אכן רבינו תם הקשה לו מן ההלכות גדולות שפירשו הני מילי נודות שאין מכניסין לקיום אבל קנקנים שמכניסין לקיום לא ולפי זה אין להתיר הקנא"ש זפותות אף על פי שאין מכניסין לקיום דומיא דנודות לכך נראה לרבינו תם דגרס בשמעתין כדגרסינן בתוספתא (פ"ה) דמחלקת בין נודות לקנקנים וזה היא הצעה ופי' נודות העובדי כוכבים גרודים מותרין חדשים זפותים אסורים פירוש גרודים שאין בהן זפת מותרין ואפי' ישנים דכיון שאין מכניסין לקיום משכשכן במים ומותרים ואפי' היה בהם זפת אלא...

12. שערים מצויינים בהלכה

בני יומן אין היין נאסר, דנותן טעם לפגם הוא, אלא לכתחילה אסור להשתמש בהן בלא הכשר כדן כל נותן טעם לפגם דמותר רק בדיעבד. ובחי' הרשב"א לקמן (ע"ה): חולק עליו, שהרי הנסיון מוכיח שכל שהכלי מיושן הרבה בתשמישו של יין הוא משביח היין הניתן לתוכו יותר מן הכלים החדשים, ואיך יהיה הפגום משביח, וגם הרמב"ן לא אמרה אלא להלכה ולא למעשה כו' ע"ש. וע"ע בריטב"א (שם) ובר"ן (מ. מדפי הרי"ף) בענין זה. ובתשו' הרא"ש (כלל יט-ו) כתב, חלילה להרמב"ן לכתוב כן, אלא איזה תלמיד כתב כן בשמו. ועי' בתשו' הריב"ש (סי' תלג) שהעלה ג"כ כהרשב"א. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' קלז ס"א), וכמבואר בש"ך (שם סק"י) ובבאה"ט (שם סק"ד).

דף לג. נודות העכו"ם וקנקניהם. עי' בחי' הרמב"ן (השלמה לפרק ר' ישמעאל) נודות של גוים וקנקניהם אין אוסרין היין הכנוס בהם אלא כשהן בני יומן, אבל כשאין

13. שו"ת הרא"ש כלל יט סימן ו

תשובה פעמים אני בא בקצרה לבא בארוכה כי להג הרבה גיעת בשר. ודע כי נראה לי שחז"ל קבעו זמן להכשיר כלי הבלוע יין נסך על עירו שלשה ימים. ובכל מעת לעת יערה המים הראשונים וישים אחרים. וכן שיערו חכמים שבכ"ד שעות פעלו המים פעולתם ושוב לא יועילו המים להכשיר הכלי. הילכך בכל מעת לעת יכוין בדעתו לערות מים ראשונים, ואם לא יוכל לצמצם ברגע אחד לא נתנה תורה למלאכי השרת. אבל אם מיהר לערות באחד משלשה ימים בשתי שעות, אותו היום לא עלה לו ואין כאן אלא שני ימים ולא הוי עירו. דחכמים קבעו זמן להכשר זה ג' ימים ואם באנו לפחות מהם מה גבול תתן, אם תאמר שעה או שתיים אני אומר ג' או ד', עד שאומר רגע ביום השלישי, דמקצת היום ככלו, וכן אומר בראשון דמקצתו ככלו, מידי דהוה אאבלות דבראשון ואחרון אמרינן מקצת היום ככלו. אלא ודאי כל שיעורי חכמים כך הם מ' סאה טובל בהם חסר קורטוב לא עלתה לו טבילה, כביצה מטמא טומאת אוכלין פחות כל שהוא אינו מטמא. וכן שלש על שלש ושלשה על שלשה וכל שיעורי חכמים. וכל שכן שיעור זה שהוא בא לפעול ולהתיר שיש לנו לומר שמא פחות משיעור זה לא פעל פעולתו ואין כאן עירו:

14. שפתי כהן על יורה דעה - סימן קלה

(כח) כ"ד שעות. וכב"י בשם תשובת הרא"ש ואם לא יוכל לצמצם ברגע א' לא ניתנה התורה למלאכי השרת אבל אם מיהר לערות בא' מג' ימים בב' שעות אותו היום לא עלה לו כלל כו' ונראה דב' שעות הוא ל"ד דה"ה חצי שעה או פחות כל שידוע בודאי שלא עמדו כ"ד שעות ומכל מקום ק"ל מ"ש ואם לא יוכל לצמצם דשרי דלא נתנה תורה למלאכי השרת והלא אפשר לצמצם כפשוטו שישנה המים בתוכה יותר מכ"ד שעות:

15. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף לג עמוד א

אמר רבה וצריך לערן מעת לעת. פירוש כך הוא הדין מלוי וערוי למלאות הכלי מים לגמרי ולעשות לו שפה לפיו כעין גדנפא כדי שיעלו המים על שפתו, בין בנודות בין בכלים אחרים ואם לא עשה לו שפה צריך לחתכה כל אותה שפה של כלי יפה שהרי לא הוכשר, ויתעכבו שם המים כ"ד שעות ולא פחות, ואם הוסיף ונתעכבו שם יותר אין בכך כלום, ואח"כ מערה אותן מים וממלא אותן מים אחרים כ"ד שעות אחרות ולא פחות, וכן עושה פעם שלישית, וצריך שיהיו השלשה מלויים רצופין כלומר שלא ישנה הכלי מעורה בין מים למים יותר מכ"ד שעות, ומים של מלוי וערוי מותרין בשתיה כדתניא בסמוך גוי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים, אבל אין מכשירין בהם כלי יין אחר לפי שהורע כהן כבר.

16. שו"ע יורה דעה - סימן קלה

(יב) כל מקום שצריך עירו, צריך למלאותו מים על כל גדותיו, ויניחם בו כ"ד שעות מעת לעת ולסוף כ"ד שעות ישפכם והמים מותרים, (ויש אוסרים המים) (מרדכי פא"מ ובארוך ואגודה בשם ראבי"ה). ויתן בו מים שניים ויניחם בו כ"ד שעות, וכן יעשה פעם שלישית, ואף על פי שלא היו ג' ימים אלו רצופים אין בכך כלום. ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם, לא עלו לו אלא ליום אחד. ואם שפך המים קודם שעמדו בו כ"ד שעות, לא עלו לו אותם המים. (מי מלח חזקים שיש בהן שליש מלח וב' שלישים מים, מועילים במעת לעת (טור בשם הרמ"ה) (כמו עירו ג' ימים) (טור בשם הרא"ש):

17. שערים מצויינים בהלכה

ישראל נותן לתוכן מים. כתב הר"ן (יב: מדפי הרי"ף) שהמים של מלוי ועירו מותרין בשתיה. וכ"כ הריטב"א והמאירי. אבל הרשב"א הקשה על זה, הא אין מבטלין איסור לכתחילה. ועי' בריטב"א ומאירי ובתוה"ב להרשב"א (בית ד שער ד, ובית ה שער ו) מה שתירצו בזה. והר"ן תירץ דלא נאסר לבטל איסור אלא כשמתכוין לבטלו כדי ליהנות ממנו, אבל כשאינו מתכוין ליהנות ממנו אינו אסור לבטל, דאל"ה היאך צייתה התורה להגעיל כלי מדין, והרי מבטל איסור לכתחילה, שהוא מבטל איסור הבלוע בהם

במים שהוא מגעיל אותן, אלא ע"כ כיון שאינו נהנה, ואדרבא הוא מתכוין להכשירו מותר כו' עי"ש. וכ"כ בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תצה). וע"ע מה שכתבנו במס' ביצה (ד: ד"ה אין מבטלין). ובשו"ע (יו"ד סי' קלה סי"ב) פסק, דהמים מותרין בשתיה. אבל הרמ"א הביא שיש אוסרין המים. ועי"ש בש"ך (ס"ק כט) ובביאור הגר"א (ס"ק לז). וע"ע בש"ך (סי' קלז סק"ו וסק"ז).

18. ספר עבודה ברורה

ת"ר קנקנים של עובדי כוכבים חדשים גרודים מותרין ישנים ומזופפין אסורין. הנה לפי מה שכתב רש"י בד"ה גרודים (א), צ"ל ד"חדשים" דקנקנים היינו שלא נתן לתוכם יין מעולם. וקשה לפי זה מה פירושו של "מזופפין אסורין", הלא אם לא נתן בהם יין מקודם בודאי אינם אסורים, ואם כבר נתן בהם יין אפילו רק פעם אחת, אסורים אפילו כשאינם מזופפין. כן הקשה הלחם סתרים (בתוד"ה כך, הנדפס בדף לב:).

ותירץ הנוה שלום (בתוס' שם), דקמ"ל דמזופפין אסורין אף כשאין ידוע אם כבר נתן בהם פעם אחת יין, דאם לא היו מזופפין, אמרינן דיש להכיר אם כבר היה בהם יין, אבל המזופפין אי אפשר להכיר, ולכך אסור מספק, וכמו שכתבו התוס' (שם) לפיר"ת.

והפרי העץ (בתוס' שם) תירץ על פי מה שדייק מדברי הרא"ש (בסימן כא), דזפת בולע טובא רק ע"ג העור שהוא רך, אבל בדבר קשה לא בלע יותר, אלא אדרבה בלע יותר כשאינו מזופף, וא"כ מתורצת קושית הלחם סתרים, דהוה אמינא דמזופף יהיה מותר אפילו אם כבר נתן בו פעם אחת יין, לכך קמ"ל שאסור בפעם אחת מפני שמכניסין לקיום.

19. שערים מצויינים בהלכה

ישראל נותן לתוכן ציר ומורייס. פרש"י מיד, אע"פ שלא מילאהו מים, לפי שהציר ומורייס שורפין את היין הנבלע ומכלין אותו.

ובטור (שם) הביא בשם הרשב"א, שא"צ להשהות בו הציר אלא קצת. וכתב הב"י שכ"ה בתוה"ב הקצר (שם) דאע"פ שלא נתן בהם ציר או מורייס אלא לפי שעה הוכשרו, ובתוה"ב הארוך (שם) כתב, דאפשר שצריך שיעמוד הציר או המורייס בהם כשיעור שיחמו באש ותסיר זפתן, לפי שמדמה בגמ' שריפת ציר ומורייס לשריפת אש. [וכ"כ בכנה"ג (הגה"ט שם אות לג) בדעת הרמב"ם]. אבל הרא"ש כתב, דצריך להשהותו בו מעת לעת, דבשעה מועטת אי אפשר לומר שישרוף את היין לאלתר, ושיעור שהייה מעל"ע שורף ומבטל כמו ג' ימים מים מעל"ע ומפרש הפרישה (שם ס"ק לו) דעירווי אחד של ציר דומה לעירווי ג' פעמים מים, מה התם צריך בכל פעם מעל"ע, אף בעירווי זה צריך מעל"ע, שהוא אחד משלשה שבעירווי המים] אבל בריטב"א כתב, דצריך שישהה שלשה ימים רצופין, אלא שא"צ למלאו ולערות כמים, ואנו אין אנו בקי אין בציר ומורייס זה, ולא עבדינן ביה מעשה כלל. [והנה בשו"ע (שם סי"ב) השמיט לגמרי הדין בציר או מורייס. ובש"ך (שם ס"ק לב) כתב הטעם משום דלא שכיח בינינו.

20. ספר עבודה ברורה

מהו ליתן לתוכו שכר. פי, קנקנים של יין ישנים של עובדי כוכבים, אם מותר לתת לתוכן שכר אחר שהריקן מן היין שבתוכו, אך לא עשה בה עירוי, ויהא השכר מותר משום דשיכרא מבטל טעם היין או לא. וע' בדברינו ברש"י ד"ה לא חש למילתא (כד"ה בא"ד. מבטל ליה לטעמיה דחמרא).

אבל הריטב"א פירש בדרך אחרת, דשאלת הגמ' היא האם אפשר לתת לתוכן שכר כדי להכשירן, כעין מורייס, ע"ש.

21. ספר עבודה ברורה

כלי נתר אין לו טהרה עולמית. כתב הר"ן בשם הרמב"ן, ד"עולמית" לאו דוקא אלא שאין להם שום הכשר מיד ואפילו בעירוי, אבל ביישון י"ב חדש ודאי ניתרין דלא גרעי מחרצנים וזגים דלבתר י"ב חדש שרו, עכ"ל. וע"ש מה שהקשה על הרמב"ן, ולפיכך כתב דנראה כדברי הראב"ד שפירש דאפילו שיהוי י"ב חדש לא מהני, אע"ג דבשאר כלי חרס מהני, מ"מ הכא לא מהני, ודמו לחרס הדרייני.

22. שערים מצויינים בהלכה

כסי. פרש"י כוסות של חרס, ואין מכניסין לקיום אלא שותין בהם. (ובתוס' הביאו בשם המדרש, שאמר המן לאחשורוש, אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו, ואילו אדוני המלך נוגע בהם חובטו בקרקע, ולא עוד אלא שמדיח כוסו ג' פעמים כו'. ועי' ברא"ש לקמן (פ"ה סי' יא) שכתב, וכי אם נפל זבוב ביין צונן אסור, והלא העיד הרשע שנהגו לזרקו ולשתותו כו' [עי' במס' מגילה יג:]. וכבר ביארנו במס' סנהדרין (יב. ד"ה אין מעברין) דלא ילפינן ממה שאמר המן הרשע, אלא מזה שהביאו חז"ל את דבריו. וכזה מבואר הא דילפינן במס' כתובות (נז:): מלבן הארמי דנותנים לכתולה י"ב חודש, ובתוס' במס' קידושין (נב.). כתבו, דילפינן מלבן שלא לתת הצעירה לפני הבכירה, ובירושלמי (מו"ק פ"א) ילפינן ענין שבעת ימי המשתה ממה שאמר לבן (ויצא כט-כז) "מלא שבוע זאת", והביאור בכל זה דילפינן מהא דנכתבה בתורה. וע"ע מה שהארכנו במס' כתובות (שם ד"ה מנה"מ) ובמס' קידושין (שם ד"ה והלכתא)

בענין זה. (ובתשו' נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' קסא) כתב בזה"ל, וכי זה הוא דברי בעל המדרש, והלא זה הוא דברי המן, והמדרש מספר מה שאמר המן, וכי מהמן נלמד פסקי הלכות, אלא כיון שזה סיפור דברי המן שאמר לאחשורוש מנהגן של ישראל, אנו למדין ממנהגן של ישראל שהוא תורה.

23. שערים מצויינים בהלכה

ובביאור הגר"א (שם סק"א). ובשו"ע או"ח
(סי' תנא סכ"ג) כתב, דכלי חרס המצופין
בהיתוך זכוכית דינם ככלי חרס. וזהו כשיטת
ר"ת, וכמש"כ בביאור הגר"א (שם). [ואבל
בשו"ע יו"ד (סי' קלה ס"ז) הרכיב ב' השיטות,
שכתב כלי חרס המצופין באבר [וציין בכאה"ג
דזהו כרש"י], או ברותכי זכוכית (פי' מין כלי
זכוכית שלא נתבשל כל צרכו והוא מן החול)
[זהו כתוס']. ועי' בשע"ת (שם סק"ג). ומש"כ
בשו"ע ברותכי זכוכית, עי' בכנה"ג (הגה"ט
שם אות טז) שזהו ט"ס, וצ"ל בהיתוכי זכוכית.
וע"ע מש"כ בשמ"ב וקונ"א (ח"ג הל' פסח
סי' קטז ס"ק יב) בענין כלי מתכות המהותך
בזכוכית, שיש מתירין בהגעלה ג' פעמים,
דהיינו ששופך המים שהגעיל בהם וממלא
עוד הפעם מים, וכן עושה ג' פעמים, עי"ש
המקורות לזה.

הני מאני קוניא כו'. פרש"י כלי חרס מצופה
באבר. [ואבל בתוס' הביאו בשם ר"ת
דקוניא היינו שמחופה בהתכת זכוכית שלא
נתבשל כל צרכו והוא מן החול. אבל עי'
בתוס' לקמן (ע"ה: ד"ה הלכתא) דמשמע
מדבריהם כפרש"י. וברמב"ם (חומ"צ פ"ה
הכ"ה, מאכ"א פי"א הי"ט) מפרש ג"כ
כפרש"י. ועי' בשו"ע (יו"ד סי' קכ ס"א)

24. ספר בית שמואל

דף ל"ד ע"א. זה השמישו צחמין וזה השמישו
צ'ונן וכו'. העור סימן תנ"ח מצ"ח
מחלוקת הראשונים אם אמרינן דהא דכלי חרס אינן
יולאים מידי דופים לעולם אפילו כשהצליטה היחב
צ'ונן, וצ"ל, רגולין צ'אשכנו ליתן שכר של שעורים
צחציות של חרס והתיר רצנו יואל ליתן צ'כן יין
צפסח על ידי הגעלה, דהא דאמרינן כלי חרס אינו
יולא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשצלע על ידי
האור, אבל צ'ונן סגי לכו צ'הגעלה, לא שנה אם
מזוסף או אינו מזוסף, ועירוי ג' ימים הוי כמו
הגעלה ע"כ, ומיכו צפ"צ דע"ז מוכח דעירוי לא
עדיף מהגעלה, ומדברי רצ' האי יראה דלא מוכי
הגעלה לכלי חרס אפילו נשתמש בו צ'ונן וכו' עכ"ל.

25. שו"ע יורה דעה - סימן קלה

(יד) כלי חרס שנשתמש בהם יין נסך, אם החזירן לכבשן והסיקן מבחוץ ונתלבנו, אפילו לא השהם בתוכו עד שנשר
הזפת אלא שנרפה, שרי. אבל אם הסיקן מבפנים, לא מהני אא"כ הסיקן כ"כ עד שעבר חומם לצד חוץ כ"כ שהיד
סולדת בו:

(טו) כלי עץ וכלי עור וכלי חרס, אפילו מזופתים ואפילו מכניסן לקיום, ניתרים בהגעלה בכלי ראשון: הגה - ויש
מתירין אפילו ע"י עירוי שמערה בהן רותחין ולגלגלן (טור בשם ר"ת ובתשובת הרא"ש). ויש לסמוך על זה בדיעבד (ב"י).
ואפילו לכתחלה נוהגים ליתן אבנים קטנים מלובנים תוך החבית או (גדולים), ונותנו על המשפך ושופך עליהם רותחים
ויורדים לתוך החבית ומגלגלו, ומחשבים זה לכלי ראשון (ארוך כלל נ"ח):

(טז) כל הכלים שישנן י"ב חדש, שרי, שבוודאי כלה כל לחלוחית יין שבהם ואפילו נתן לתוכם מים תוך י"ב חדש,
אין בכך כלום:

26. תוספות עבודה זרה דף לד/א

שאינו יוצא מידי דופן לעולם - תימה נהדרינהו לכבשונות כדאמר פ' דם חטאת בזבחים (דף צו. ושם ד"ה אלא) גבי כלי חרס של מקדש ומשני לפי שאין עושין כבשונות בירושלים הא לאו הכי ע"י החזרה בכבשן יוצא ואור"ת דאין זה נחשב יוצא דאדרבה כלי אחר חשבינו ופנים חדשות באו לכאן וא"ת כיון דחשיב כלי אחר א"כ תנור וכירים יותן דאמר רחמנא למה ליהדרינהו בכבשונות ואומר ר' שמשון משנ"ץ דודאי גבי קדרות של חרס דאין דרכן בהיסק כי מחזיר להו בכבשן שייך למימר אלו אחרים הם אבל תנור וכירים שאיסורן בא ע"י היסק אין יוצא בהחזרת אותן לכבשן ולא נקרא כלי אחר:

27. ספר הגיוני הלכה [ח"א ע' 150-151]

ה ג י ו נ י ה ל כ ה

150

(אף על פי שאינו טהור גמור) אבל ביום הכיפורים נאמרה המצוה בלשון "תטהרו".

לשון "תטהרו" מדמה את התשובה לטבילה. בטבילה נאמרה טהרה: "ורחץ במים וטהר"²⁵ וכן בתשובה. כשם שבטבילה אי אפשר ליטהר אלא על ידי שיטבול במים כל גופו בשלמות, אבל אם יש עליו איזו חציצה, כגון עלה הדבוק בו, והוא חוצץ בינו לבין המים לא עלתה לו טבילה. כן הדין במצות תשובה ביום הכיפורים, דינה שתהיה מכל החטאים, שלא ישאר דבוק בו שום חטא. ורמזו לדמיון בין טהרת הגוף לטהרת הנפש, לתשובה, אפשר לראות בדברי הרמב"ם בסוף הלכות מקוואות²⁴ וז"ל: "כשם שהמכוין לבו לטהר כיוון שטבל טהור... כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות, שהן מחשבות האון ודעות הרעות כיוון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור. הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלויכם אטהר אתכם". הדמיון בין התשובה לטבילה אינו ברעיון הכללי בלבד, אלא הן דומות זו לזו גם בצדדים אחרים.

הטובל במקוה מתי הוא נטהר. האם הוא נטהר בשעה שנכסה גופו במים, או שגמר טהרתו בעלותו מן המקוה, וכל עוד הוא במים אינו נטהר. נפקא מינה לטמא שטבל, ועד שהוא בתוך המקוה נגע בטהרות, אם נטמא אם לאו. הרמב"ם²⁵ פסק שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מתוך המקוה, אבל קודם שפרש מן המקוה עדיין הוא טמא²⁶. ולמה לא נטהר בעודו במקוה אלא בעלייתו? טעם הדבר הביא האדמו"ר מסוכטשוב בספרו "שם משמואל"²⁷ בשם אביו. ואמר עד שאנו שואלים את הטעם לדבר הזה בואו ונשאל תחילה על כלל פעולת הטבילה מה כוחה לטהר את האדם מטומאתו? והוא מסביר את הדבר בדרך נשגבת. האדם הוא בריה שחיותה ביבשה, במים אין לאדם חיות וקיום. לכן כשאדם נכנס כולו לתוך המים מתבטלת שם ישותו וחיותו, ונמצא כשעולה אחר כך מן המים, הוא בגדר ישות חדשה, בעל חיות חדשה. חידוש הוית האדם בבואו במים יסוד לו בספר החינוך. בעל "ספר החינוך"²⁸ אומר שכוח המים לטהר האדם מטומאתו, לפי שהם תחילה לכל הבריאה ומי שבא בהם הרי הוא כאילו חזר לתחילת ההויה. "ויראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה כמו שהיה העולם כולו מים טרם היות בו אדם שנאמר: ורוח אלקים מרחפת על פני המים". דמיון לזה בדיני כלי חרס. כלי חרס שנטמא, אפשר לטהר אותו לדעת רבנו תם²⁹ כך: שנותנים אותו לתוך כבשן, וכשהוא עולה מן הכבשן הוא טהור. שבאש הכבשן מתבטלת ישותו ומהותו הקודמת.

וכשהוא עולה מן הכבשן הוא בבחינת כלי אחר. והתוס' ממליצים על זה "פנים תדשות באו לכאן". כך האדם כשהוא עולה מן המקוה הוא כבריאה אחרת. ופנים חדשות.

גם התשובה כוחה כעין כוח המים שהיא מחזירה את האדם אל זמן "טרם היות בו האדם" שכן על התשובה אמרו בגמרא³⁰ שהיא מן הדברים שנבראו קודם בריאת העולם.

החטא דומה לטומאה, כזו כן זו אינן מפסידות את הגוף אלא משחיתות את התוך. על פי זה פירש ר' מנחם מנדל מקוצק זצ"ל דברים נעלמים בדיני טומאת כלים. כלי חרס דינו שאינו נטמא מגבו אלא מתוכו³¹, כלומר שרץ מת שנתלה באוירו של הכלי אף על פי שלא נגע בו, הרי זה טמא. אבל אם נגע השרץ בגבו של הכלי לא נטמא הכלי. זה דין טומאת כלי חרס. והיפוכו בכלי מתכת³², שמתוכו אינו נטמא אבל נטמא מגבו. מה חילוק בין זה לזה? גם בטהרתם חלוקים דיניהם. כלי מתכת יש לו טהרה בטבילה אבל כלי חרס אין לו תקנה אלא שבירה. חילוקי דיניהם באים מחילוקי מהותם. בכלי מתכת שני ערכים: ערך החומר, היינו המתכת שהכלי עשוי ממנה, וערך הצורה זה בית קיבולו היינו תוכו. עיקר ערכו של כלי מתכת זה חומר, כגון כלי נחושת נמכרים במשקל. והטומאה זה דרכה, כשהיא פוגעת פגיעתה בעיקר ערכו של הכלי. על כן בכלי מתכת פגיעת הטומאה בגבו של הכלי, בחומר הוא עיקר ערכו. לא כן כלי חרס, אף הוא עשוי חומר וצורה. אבל חומר אינו נחשב ואין ערכו אלא בצורתו. היינו תוכו, בית קיבולו. משום כך הטומאה כשהיא פוגעת בו, כתוכו היא פוגעת שהוא עיקרו של הכלי. ועל חילוק זה מיוסדים דיני טהרתם. טהרת כלים קרויה תיקון. שכן הלכה היא³³ אין טובלין כלים ביום טוב משום מתקן מנה. וכיוון שאין תקנה לדבר שנתקלקל אלא אם כן עוד נשתייר בו מקצת מערכו, לכן כלי מתכת שנטמא גבו ונפסד, עוד יש ערך לבית קיבולו לתוכו, שכן כלי מתכת שנטמא, תוכו נשאר טהור ואינו מטמא³⁴, כגון: שמותר לכפות אותו על גבי אוכלין טהורין ולא יטמאו. נמצא כלי מתכת שנטמא, עוד יש בו ממש וישנו בתקנה, לכן טבילה מועלת לו להעלותו מטומאתו. לא כן כלי חרס, שאם נטמא תוכו הלך כל ערכו ממנו, שכן החרס אין לו חשיבות, על כן אין לו תקנה בטבילה. ומה תקנתו? כך שנינו³⁵: כלי חרס שנטמא אין לו תקנה אלא שבירה.

ואדם אף הוא עשוי חומר וצורה. חומר זה גופו, וצורתו – נפשו. ויש בו טומאת הגוף ויש בו טומאת הנפש. נטמא גופו מועילה לו טבילה לפי שנשמתו שהיא עיקר ערכו נשארה טהורה. אבל אם נטמאה נפשו, הלך ממנו כל ערכו שלחומר אין חשיבות. ואם נטמאה נשמתו מה תקנתו? אין לו תקנה אלא

28. דף על הדף עבודה זרה דף לג עמוד א

בגמ': כזורק מים לטיט. בבית יוסף יו"ד ריש סי' קכ"ו הביא מתוה"ב להרשב"א בשם הראב"ד, שגוי שמערה יין מן החבית, מה שנשאר בחבית אסור, ואף שאינו מחובר רק ליין שנאסר מכוחו של גוי (ודלא כרש"י המתיר).

וכתב עוד הראב"ד לשון מופלא "דבר זה מסורת בידי מרבתי - ומאבינו שבשמים" (עיין בהשגות הראב"ד בהל' לולב וכ"מ שכ' - רוח הק' הופיע בבית מדרשינו), שלא התירו ביין אלא כה שפיכתו בזמן ששופך אותו לאיבוד כגון לאשפה או למקום לכלוך, דהא נעשה בשפיכתו כזורק מים לטיט, דהא בטלי' מחשיבותו, ונעשה כמים בעלמא. אבל בענין אחר, כגון שהיין הולך לאיבוד מעצמו, ונגע הגוי בהקילוח, אסור מה שנשאר בכלי.

ובהשגות על בעל המאור בראש השנה דף ה' ע"ב בבעה"מ ד"ה ונשאר לנו מסיים הראב"ד את פירושו כעין זה: "עד כאן הראוני מן השמים, והוא ראוי לסמוך עליו". ועיין בשם הגדולים ערך ר' אברהם בן דוד (השלישי).